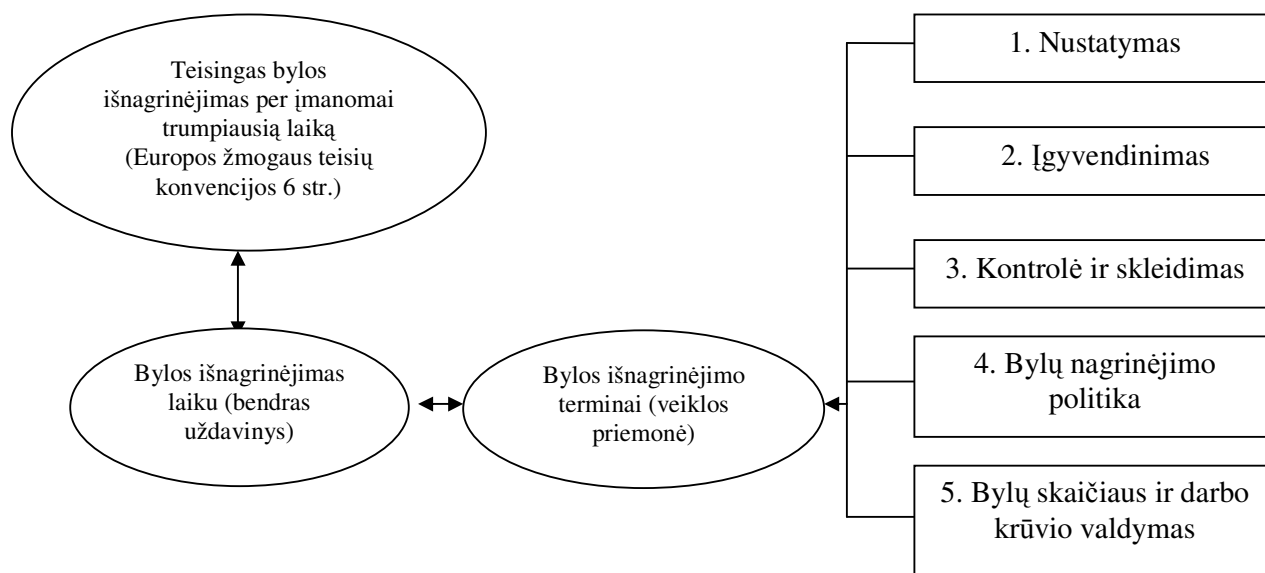

EUROPOS VEIKSMINGO TEISINGUMO KOMISIJOS EUROPOS VALSTYBIŲ PRAKTIKOS DĖL TEISMO PROCESO TRUKMĖS ATASKAITOS SANTRAUKA

Europos veiksmingo teisingumo komisija (CEPEJ) 2006 m. 8-ajame plenariniame posėdyje patvirtino ataskaitą dėl teismo proceso trukmės geriausios praktikos rinkinio. Šis geriausios praktikos rinkinys yra praktinė priemonė pagerinti teismo proceso trukmę tiek teismo, tiek valstybės mastu. Tai yra valstybių taikomų priemonių, Europos Tarybos rekomendacijų tobulinant teismo proceso trukmę (žr. priedą) sąvadas.

CEPEJ ataskaitoje apibendrinama, kokias veiklos priemones taiko valstybės, siekdamos bylas išnagrinėti laiku (bendras uždavinys)(žr. schemą).

1. Pagrįstų terminų nustatymas. Tai yra pagrindinis teisingumo sistemos žingsnis siekiant laiku išnagrinėti bylą. Terminai turėtų būti įtvirtinami 3 lygiais: valstybės lygiu, teismo lygiu, atsižvelgiant į teismo bruožus, ir teismo struktūriniu lygiu, pvz., teismo skyriaus, kolegijos, teisėjo. Šių terminų turėtų būti laikomasi padedant susijusiems asmenims, t. y. teismo personalui, advokatams, ekspertams, socialiniams darbuotojams, policijai ir kt. Terminus turi būti galima įvertinti. Įtvirtinant pagrįstus terminus gali būti atsižvelgiama į teismų sistemas, panašias institucijų valdymu, struktūra, procesu.

Suomijoje (Rovaniemi apeliacinis teismas) kasmet svarstant teismo biudžetą su Teisingumo ministerija yra įtvirtinami planiniai rodikliai. Sutarta, kad visos bylos turėtų būti išnagrinėjamos ne ilgiau kaip per metus.

Suomijoje (Turku apylinkės teismas, Turku apygardos administracinis teismas) teismo pirmininkas kartu su atitinkamo skyriaus pirmininku kasmet nustato skyriaus planinius rodiklius ir tikslus. Taip pat yra sutariama dėl optimalaus kiekvienos bylų kategorijos išnagrinėjimo termino.

Slovėnijoje (Mariboro ir Novo Mesto apylinkės teismas) teismo taisyklėse yra nustatytas 18 mėnesių terminas išnagrinėti bylą nuo ieškinio pateikimo dienos. Jeigu byla neišnagrinėjama per 18 mėn., tuomet laikoma, kad byla vilkinama. Teismo pirmininkas gali prašyti teisėjo, atsakingo už konkrečios bylos nagrinėjimą, pasiaiškinti, kodėl byla nebuvo išnagrinėta.

Švedijoje Vyriausybė nustato planinius civilinių ir baudžiamųjų bylų išnagrinėjimo terminus. Visi teismo skyriai taip pat patvirtina skyrių planinius bylų išnagrinėjimo terminus.

Turėtų būti nustatomi tam tikrų bylų kategorijų išnagrinėjimo terminai, t. y. civilinių, baudžiamųjų, administracinių ir pan. Jie turėtų būti nustatomi atsižvelgiant į valstybės teismų sistemą ir proceso teisę.

Danijoje (Esbjergo apylinkės teismas) nustatyta, kad 58 proc. civilinių bylų turi būti išnagrinėta per 1 metus, 63 proc. baudžiamųjų bylų – per 2 mėn. ir 95 proc. – per 6 mėn.

Norvegijoje terminus, per kiek laiko turi būti išnagrinėta byla, nustato Teisingumo ministerija Parlamento sutikimu. Įtvirtinta, kad civilinės bylos turi būti išnagrinėjamos per 6 mėn., o baudžiamosios bylos – per 3 mėn.

Bylų išnagrinėjimo terminai yra efektyvesni, jeigu jie nustatomi ne tik atsižvelgiant į įvairius procesus, bet ir į įvairias proceso stadijas (ikiteisminį tyrimą, kaltinimą, teismo posėdį ir kt.).

Airijoje (Dublino komercinis teismas) kontroliuojami visi Dublino komercinio teismo bylų nagrinėjimo aspektai ir bylų išnagrinėjimo terminai nustatomi atsižvelgiant į įvairias kiekvienos bylos stadijas. Bylų išnagrinėjimo terminai gali būti nustatyti atsižvelgiant į bylų sudėtingumą ir bylos šalių nuomonę.

Didžiojoje Britanijoje (Anglijoje ir Velse (Mančesteryje)) 80 proc. smulkių ieškinių turi būti išnagrinėti per 15 savaičių, 85 proc. bylų, kurios priskirtos greitai išnagrinėjamos byloms, turi būti išnagrinėtos per 30 savaičių, o sunkesnės bylos – per 50 savaičių.

Nustatant pagrįstus bylų išnagrinėjimo terminus turi būti atsižvelgiama į suinteresuotas šalis (valstybę, teismą, teismo skyrių). Terminų nustatymas yra tęstinis procesas.

Suomijoje (Rovaniemi apeliacinis teismas) kiekvienoje byloje šalys yra informuojamos apie planuojamą bylos išnagrinėjimo (ikiteisminį nagrinėjimą, teismo procesą) terminą. Detalūs posėdžių grafikai yra iš anksto siunčiami šalims, taip pat advokatams ir prokurorams.

Suomijoje (Turku apylinkės teismas) vyksta diskusijos su teisėjais ir advokatais dėl teisingumo sistemos efektyvumo tobulinimo, taip pat ir proceso trukmės.

Vokietijoje (Štutgarto apygardos apeliacinis teismas) organizuojami susitikimai su advokatais, siekiant aptarti teismo klientų pasitenkinimą teismų veikla ir problemas.

Švedijoje (Huddingo apylinkės teismas) civilinių bylų išnagrinėjimo terminai nustatomi bendradarbiaujant su teismo klientais.

2. Nustatytų bylų išnagrinėjimo terminų įgyvendinimas. Bylų išnagrinėjimo terminai nėra nustatomi ir įgyvendinami atskirai nuo suinteresuotų asmenų. Tik padedant suinteresuotiems asmenims, ypač dirbantiems teisme, galima pasiekti tikėtinų rezultatų. Todėl būtina sukurti tokią aplinką, kuri padėtų įgyvendinti nustatytus bylų išnagrinėjimo terminus. Taip pat kitos agentūros, advokatų tarybos turėtų padėti įgyvendinti nustatytus bylų išnagrinėjimo terminus.

Bylų išnagrinėjimo terminų laikymąsi galima užtikrinti naudojant teismų sistemoje esančias priemones. Teismų pirmininkai, vadovai ar apeliaciniai teismai gali turėti tam tikrą vaidmenį, jeigu buvo padarytas pažeidimas ar proceso šalis pateikė skundą. Teisėjai turi būti nedelsiant informuojami apie vilkinamas bylas. Gali būti peržiūrimas teisėjo darbo krūvis arba, jeigu teisėjas yra kaltas dėl bylos vilkinimo, taikomos drausminės sankcijos.

Austrijoje (Linzo apylinkės teismas) visi teisėjai gauna santraukas, kuriose yra informacija apie nagrinėjamų bylų skaičių pagal jų trukmę (t. y. nagrinėjimą daugiau nei 1, 2 ar 3 metus). Teismų pirmininkai imasi veiksmų ir subalansuoja teisėjų darbo krūvį arba iškelia drausmės bylą teisėjams. Bylos šalys gali prašyti Apeliacinio teismo nustatyti terminus tam tikroms proceso stadijoms, jeigu mano, kad teisėjas nesilaikys terminų.

Suomijoje (Turku apylinkės teismas) teismo pirmininkas kasmet su teisėjais analizuoja užsėtusias bylas.

Vokietijoje (Štutgarto apygardos apeliacinis teismas) aukštesnės instancijos teismų teisėjai periodiškai lankosi žemesnės instancijos teismuose ir kontroliuoja visas bylas, kurių nagrinėjimas užsėtęsė ilgiau nei nustatytas terminas.

Vengrijoje (Veszpremo miesto teismas) aukštesnės instancijos teismas analizuoja mėnesines žemesnės instancijos teismų teisėjų ataskaitas ir kontroliuoja bylas, kurių nagrinėjimas užsėtęsė ilgiau nei 2 metus.

Latvijoje (Rygos centrinis apylinkės teismas) teismo pirmininkai kartą per savaitę šaukia susirinkimus su teisėjais ir aptaria problemas dėl bylų išnagrinėjimo terminų. Teisėjai gali būti patraukti drausminėn atsakomybėn už bylų nagrinėjimo vilkinimą.

Norvegijoje (Frostating Lagmannsrett apeliacinis teismas) apylinkės teismo pirmininkas gali imtis priemonių susitvarkyti su proceso vilkinimu, įskaitant ir bylos perdavimą kitam teisėjui.

Norvegijoje (Midhorland Tingrett apylinkės teismas) apylinkės teismo pirmininkas kas mėnesį atlieka patikrinimus ir gauna bylų nagrinėjimo (valandomis) statistinius duomenis. Yra įtvirtinta procedūra, kaip bylos šalys gali teikti skundus dėl teisėjo Teisėjų kontrolės tarybai (angl. *Supervisory Council for judges*).

Slovėnijoje (Mariboro apylinkės teismas, Nova Goricos apylinkės teismas) teismo pirmininkas gal imtis veiksmų pagreitinti teismo procesą, jeigu yra bylos šalių skundų dėl pernelyg ilgo bylos nagrinėjimo.

Švedijoje (Huddingo apylinkės teismas) užsitęsusias bylas analizuoja teismo pirmininkas, kuris gali prašyti teisėjo pateikti pasiaiškinimą.

Teismo pirmininkas ir teismo valdytojas (kancleris) turi skirtingas funkcijas. Teismo pirmininkas turėtų būti atsakingas už teisingumo įgyvendinimo valdymą, įgyvendinti strategijas, užtikrinant aukštą teismo sprendimų kokybę, o teismo valdytojas (kancleris) turėtų būti atsakingas už teismo, kaip institucijos, valdymą, t. y. planuoti, valdyti projektus, organizuoti administracinio personalo veiklą. Kadangi teismo veikla ypač priklauso nuo teisėjų ir administracinio personalo sąveikos, labai svarbu sukurti sistemą, kuomet teismo pirmininkas ir teismo valdytojas būtų bendrai atsakingi už teismo valdymą.

Olandijoje teismai valdomi pagal „integralaus valdymo“ principą. Teismo tarybos nariai (teismo pirmininkas, skyrių pirmininkai, pavaduotojai ir teismo direktoriai (ne teisėjai)) yra bendrai atsakingi už teismo veiklą. Jie kontroliuoja ir analizuoja teisėjų ir administracinio personalo veiklą.

Efektyvus bylų nagrinėjimas atsižvelgiant į nustatytus terminus turi būti tęstinis viso teismo mokomasis procesas, kuriame dalyvautų ir kiti teismo darbuotojai. Darbas komandoje yra svarbus šiame procese.

Suomijoje (Turku apylinkės teismas) teismo vykdomojoje grupėje yra viso teismo personalo atstovai.

Suomijoje (Rovaniemi apeliacinis teismas) įsteigta komandos sistema, kurios uždavinys – siekti suplanuotų kiekvieno mėnesio rezultatų.

Norvegijoje (Frostating Lagmannsrett apeliacinis teismas) nuolat organizuojami susirinkimai, kuriuose dalyvauja ne tik teisėjai, bet ir kiti teismo darbuotojai. Tokiu būdu siekiama panaikinti skirtumus tarp teisėjų ir teismo darbuotojų ir siekti bendro tikslo.

Teismai turėtų imtis veiksmų nustatant bylų išnagrinėjimo terminus ir juos įgyvendinant. Teismo veikla gali būti skatinama didinant teismo biudžetą, atsižvelgus į teismo rezultatus.

Italijoje (Turino pirmosios instancijos teismas) teismo pirmininko ir teismo personalo pastangomis buvo įgyvendinta Strasbūro programa, gerinanti teismo proceso trukmę.

Siekiant pabrėžti teismo proceso trukmės svarbą tam tikras teigiamas spaudimas greičiau išnagrinėti vilkinamas bylas gali būti daromas išorės institucijų, pavyzdžiui, ombudsmeno, ne pelno siekiančių organizacijų, žiniasklaidos, advokatų tarybų ir kt. Tam gali padėti teismo duomenų skleidimas ir skaidrumas.

Suomijoje (Turku apylinkės teismas) galima kreiptis į teismo pirmininką ir paprašyti teisėjo pasiaiškinti dėl bylos nagrinėjimo vilkinimo.

Prieš nustatant bylų išnagrinėjimo terminą visiems valstybės teismams, jis turi būti tikrinamas ir išbandomas (pilotiniuose teismuose).

Suomijoje (Turku apylinkės teismas ir Rovaniemi apeliacinis teismas) buvo įgyvendinamas pilotinis teismų kokybės projektas.

3. Informacijos/duomenų kontrolė ir skleidimas. Tai, kas nėra kontroliuojama, negali būti vertinama ir tobulinama, todėl nuolatinė nagrinėjimų bylų kontrolė yra svarbus elementas nustatant ir tikslinant bylų nagrinėjimo terminus.

Bylos gali būti vilkinamos dėl bylos šalių neveikimo. Šie atvejai turėtų būti ypatingai kontroliuojami.

Austrijoje (Linzo apylinkės teismas) kiekviena byla, kurioje nauji duomenys į elektroninį registrą nėra įtraukiami ilgiau nei 3 mėn., yra įtraukiama į sąrašą, kiekvieną mėnesį teikiamą teismo pirmininko, teisėjų ir jų personalo kontrolei.

Suomijoje (Turku apygardos administracinis teismas) visi teismo proceso žingsniai yra registruojami bylų valdymo sistemoje. Todėl galima tikrinti ir analizuoti bylų išnagrinėjimo terminus.

Norvegijoje (Frostating Lagmannsrett apeliacinis teismas) bent kartą per 3 mėnesius yra analizuojami bylų išnagrinėjimo terminai.

Visas teismo personalas turėtų turėti prieigą prie detalių duomenų apie teismo veiklą, ypač apie bylų išnagrinėjimo terminus. Šie duomenys turi būti prieinami siekiant atlikti analizes ir pagerinti teismų veiklos skaidrumą.

Danijoje (Esbjergo apylinkės teismas) teismo statistika naudojasi teismo valdytojais, norėdami įvertinti ir kontroliuoti bylų išnagrinėjimo terminus ir teismo produktyvumą.

Suomijoje (Turku apygardos administracinis teismas) kiekvieną mėnesį yra renkami ir el. paštu išsiunčiami teismo personalui teismo statistiniai duomenys.

Suomijoje (Turku apylinkės teismas) kiekvienas teismas skelbia kasmetines ataskaitas, kuriose yra informacija apie bylų išnagrinėjimo terminus ir naudojamas strategijas.

Latvijoje (Rygos centrinis apylinkės teismas) teismų administracija, visų teismų personalas turi prieigą apie teismų informacinės sistemos, kurioje yra duomenys apie bylų nagrinėjimo trukmę.

Siekiant pagerinti teismų skaidrumą ir visuomenės pasitikėjimą teismais, suprantama informacija apie teismo veiklą turi būti prieinama visuomenei.

Albanijoje (Tiranos apylinkės teismas) informacija apie teismo proceso trukmę ir posėdžių atidėjimus yra skelbiama interneto svetainėje.

Suomijoje (Turku apygardos administracinis teismas) kasmet yra išleidžiamas teismų statistikos leidinys ir metinė teismų veiklos ataskaita. Kasmetinės teismų veiklos ataskaitos skelbiamos internete.

Slovėnijoje (Nova Goricos apylinkės teismas) statistiniai teismo duomenys yra skelbiami kasmetinėje Teisingumo ministerijos ataskaitoje.

Ispanijoje (Barselonos 3-asis komercinis teismas) kas 3 mėn. kiekvienas teismas turi pateikti statistinius duomenis Teismų tarybai.

Su teismais susijusių asmenų lūkesčiai ir nuomonė yra svarbi nustatant, vystant ir pagrindžiant bylų išnagrinėjimo terminus, taip pat tai svarbu vertinant visuomenės pasitikėjimą teismais ir teisingumo įgyvendinimu. Turi būti periodiškai atliekami tyrimai/apklausos trimis lygmenimis (valstybės, teismo, teismo vidaus).

Danijoje (Esbjergo apylinkės teismas) teismai nuolat atlieka teismo klientų apklausas.

Didžiojoje Britanijoje (Anglija ir Velsas)(Mančesterio regiono teismas) per metus atliekamos trys apklausos.

Airijoje (Dublino komercinis teismas) yra sudaryta teismų klientų darbo grupė, į kurios sudėtį įeina teisėjas, du teismo kancleriai (angl. *registrar*), du baristeriai ir vienas solisitorius.

4. Bylų nagrinėjimo politika. Veiklos kryptys ir praktika labai priklauso nuo teismų sistemų proceso taisyklių ir tradicijų skirtumų.

Teismo lygmeniu turėtų būti įtvirtintos procedūrinės gairės, kurios atsižvelgtų į teismo ypatumus ir tradicijas.

Danijoje (Esbjergo apylinkės teismas) kasmet organizuojami bendri susitikimai su prokuratūros atstovais ir advokatai, dirbančiais teismo apygardoje.

Italijoje (Turino pirmosios instancijos teismas) teismuose yra patvirtintos gairės, kaip susidoroti su krūviu, t. y. laiku išnagrinėti bylas.

Norvegijoje (Frostatings Lagmannsrett apeliacinis teismas) advokatams siunčiami raštai, kuriais nustatomi terminai, iki kada apeliaciniame procese galima teikti naujus dokumentus ir papildomą informaciją, įrodymų sąrašus. Vėliau telefonu yra suderinama teismo posėdžio data ir trukmė. Savaitę ar dvi prieš teismo posėdį teisėjas tiesiogiai (el. paštu) susisiekiama su advokatu ir aptaria teismo posėdžio darbotvarkę (liudytojų apklausas ir pan.). Sudėtingose baudžiamosiose bylose prieš teismo posėdį yra organizuojami neformalus parengiamieji susitikimai su prokurorais, kuriuose aptariamas įrodymų pateikimas, teismo posėdžio darbotvarkė. Teismas ir Advokatų asociacija parengė bylų nagrinėjimo gaires.

Procedūros turi atitikti bylos sudėtingumą. Bylų nagrinėjimo procesas turėtų skirtis priklausomai nuo, pavyzdžiui, ieškinio sumos, šalių skaičiaus, teisinių bylos klausimų. Nesudėtingoms byloms turėtų būti taikomas supaprastintas procesas.

Didžiojoje Britanijoje (Anglija ir Velsas) (Mančesterio regiono teismas) yra patvirtinti trys procesai: mažos vertės ieškinys (ieškinio suma iki 7500 EUR), greitas procesas (ieškinio suma iki 22 500 EUR) ir sudėtingesnis procesas (ieškinio suma viršija 22 500 EUR).

Latvijoje (Rygos centrinis apylinkės teismas) bylų nagrinėjimo procesas priklauso nuo bylos sudėtingumo.

Teismo posėdžiai turi būti kuo efektyvesni. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R. 84(5) *dėl civilinio proceso principų, turinčių pagerinti teisingumo sistemos funkcionavimą* nurodyta, kad skatinama rengti ne daugiau kaip du teismo posėdžius, iš kurių vienas galėtų būti parengiamasis, o kitas posėdis skirtas pateikti įrodymus, išklausti argumentus ir, jeigu įmanoma, priimti sprendimą.

Slovakijoje (Bratislavos apylinkės teismas) yra įtvirtinta teismo pareiga išnagrinėti bylą per pirmąjį posėdį. Atidėjimai leidžiami tik dėl svarbių teisėjo nurodytų ir į protokolą įtrauktų priežasčių.

Teisėjas yra trečiasis nešališkas veikėjas konflikto sprendimo procese. Jis turėtų atlikti svarbų vaidmenį siekiant užtikrinti bylos išnagrinėjimą teisingai ir per įmanomai trumpiausią laiką. Europos žmogaus teisių teismų neveiklumą ne vienoje byloje pripažino kaip reikalavimo per įmanomai trumpiausią laiką išnagrinėti bylą pažeidimą.

Airijoje (Dublino komercinis teismas) yra įdiegta greita bylų išnagrinėjimo sistema. Yra įtvirtinta galimybė išbraukti bylą iš nagrinėjamų bylų sąrašo ar taikyti baudas už teismo nurodymų nesilaikymą. Teismo taisyklės užtikrina greitą apeliacinį procesą.

Europos žmogaus teisių teismas pripažino, kad pernelyg ilgo bylų nagrinėjimo priežastis yra gausus teismo posėdžių atidėjimas teisėjo iniciatyva arba bylos šalių prašymu, dideli intervalai tarp teismo posėdžių. Atidėti teismo posėdžius turi būti leidžiama, tik jeigu tai yra aiškiai pagrįsta ir nustačius kito teismo posėdžio datą. Jeigu teismas leidžia atidėti daug teismo posėdžių, tai skatina advokatus, nepasirengusius bylos nagrinėjimui, prašyti atidėti bylos nagrinėjimą.

Danijoje (Esbjergo apylinkės teismas) teismas, siekdamas išvengti bereikalingų bylų nagrinėjimo atidėjimų, nustato teismo posėdžių datas kartu su prokuroru ir advokatu.

Latvijoje (Rygos centrinis apylinkės teismas) teismo posėdžiai negali būti atidėti, jeigu nėra nustatoma nauja teismo posėdžio data.

Teisėjo susitikimai su prokurorais, advokatais dėl bylos nagrinėjimo eigos nustatymo yra pripažįstama kaip viena iš efektyviausių priemonių išspręsti ginčus, išvengti teismo posėdžių atidėjimų ir laiku išnagrinėti bylas. Sprendimai, kurie priimami susirinkimų metu, gali būti formalizuoti sutartyje.

Danijoje (Esbjergo apylinkės teismas) civilinių bylų nagrinėjimo ankstyvojoje stadijoje organizuojami susitikimai, kuriuose bylos šalys sutaria dėl bylos nagrinėjimo.

Norvegijoje (Midhordland Tingrett apylinkės teismas) parengiamųjų susitikimų metu buvo išspręsta 80 proc. civilinių bylų.

Bylų nagrinėjimas gali užtrukti dėl advokatų neatėjimo į teismo posėdį, bylos šalių, liudytojų nesugebėjimo laiku pateikti įrodymus ar ataskaitas. Europos žmogaus teisių teismas yra pripažinęs, kad liudytojų neatvykimas į teismo posėdžius, dėl kurių buvo būtina atidėti bylos nagrinėjimą, yra viena iš priežasčių, kada gali būti pažeidžiama pareiga išnagrinėti bylą per įmanomai trumpiausią laiką. Todėl svarbu įtvirtinti sankcijas, kurios būtų taikomos nesilaikant terminų.

Andoroje (Aukštesnysis apeliacinis teismas) advokatai turi pateikti savo išvadas ne daugiau kaip per 15 dienų.

Čekijoje (Prahos 1-asis apylinkės teismas) taikomos baudos ekspertui, kuris laiku nepateikė išvadų.

Suomijoje (Turku apygardos administracinis teismas) iš bylų valdymo sistemos kiekvieną mėnesį yra pateikiamas bylų, kuriose teismo ekspertai laiku nepateikė išvadų, sąrašas ir tokiems teismo ekspertams yra išsiunčiami raginimai greičiau pateikti išvadas.

Slovakijoje (Bratislavos apylinkės teismas) yra nustatomas terminas, iki kada ekspertas turi pateikti išvadą byloje. Ekspertui, nesilaikiusiam terminų, gali būti taikomos sankcijos.

Siekiant laikytis bylų išnagrinėjimo terminų galėtų būti naudojamos teismo įsakymų, sprendimų standartinės formos ir nustatomi lankstūs reikalavimai dėl teismo įsakymų ir sprendimų apimties. Patirtis rodo, kad glausti teismo sprendimai padeda atskleisti svarbiausius teisės klausimus ir teisėjo argumentaciją.

Norvegijoje (Frostating Lagmannsrett apeliacinis teismas) buvo imtasi veiksmų sutrumpinti teismo sprendimus. Paprastai teismo sprendimą sudaro 10–12 atspausdintų puslapių. Jeigu yra daugiau nei 14 puslapių, tuomet teismo sprendimas yra per ilgas. Patirtis rodo, kad teismo sprendimai yra pagerinami, jeigu jie yra sutrumpinami: juose yra aiškiau išdėstomi svarbiausi dalykai, argumentai. Teismo sprendimas yra standartinis: eilutė, nurodanti bylos teisės klausimus, glausta bylos esmė, trumpai aprašomas ankstesnis procesas, bylos šalių argumentai ir reikalavimai. Tuomet teisėjas pateikia savo svarstymus ir galiausiai – savo sprendimą.

Vaizdo konferencijos ir liudytojų parodymai, teikiami vaizdo įrašu, gali sutaupyti teismo ir bylos šalių laiko ir lėšų. Jie gali būti naudojami parengiamuosiuose posėdžiuose bei sunkiose baudžiamosiose bylose, siekiant užtikrinti liudytojų saugumą ir išvengti sulaikytų asmenų pristatymo į teismo posėdžio salę.

Suomijoje (Rovaniemi apeliacinis teismas) teismas, organizuodamas teismo posėdžius, bylos šalims išsiunčia darbotvarkę. Liudytojai yra šaukiami pagal nustatytą laiką ir, jei yra galimybė, išklausomi telefonu.

Airijoje (Dublino komercinis teismas) bylų nagrinėjimo vilkinimo buvo išvengta naudojant tokias priemones kaip įrodymų pateikimas vaizdo įrašu. Vaizdo įrašų naudojimas suteikė liudytojams galimybę pateikti įrodymus nedalyvaujant teismo posėdyje.

Italijoje vaizdo technologijos yra dažnai naudojamos baudžiamosiose bylose, ypač organizuotų nusikaltimų bylose. Tokiu būdu kalinių nereikia pristatyti į teismo posėdžio salę, sutaupoma lėšų ir pagreitinama teismo procesas.

Informacinių ir bendravimo technologijų naudojimas teismuose gali pagerinti teisingumo vykdymo efektyvumą. Bylų išnagrinėjimas gali pagreitinėti ir panaudojant internetą, teismui ir bylos šalims apsikeičiant duomenimis ir informacija.

Austrijoje (Linzo apylinkės teismas) Teisingumo ministerijos įgyvendinta elektronine bylų sistema galima elektroniniu būdu pateikti ieškinius, keistis duomenimis tarp teismo ir bylos šalių.

Suomijoje (Turku apylinkės teismas) elektroninės paslaugos civilinėse ir baudžiamosiose bylose suteikia galimybę keistis informacija, dokumentais tarp bylos šalių elektroniniu būdu.

Didžiojoje Britanijoje (Anglija ir Velsas) piniginiai ieškiniai iki 150 000 EUR gali būti teikiami internetu.

5. Bylų skaičiaus ir darbo krūvio valdymas. Bylų skaičius ir darbo krūvis teismuose keičiasi, todėl turi būti kontroliuojamas ir valdomas. Kontrolė gali būti atliekama renkant duomenis ir automatine bylų valdymo sistema, ir paprastesniu popieriniu būdu. Bylų skaičius teisme gali būti valdomas skirtingomis priemonėmis siekiant padidinti teismo produktyvumą arba sumažinti teisėjų ir teismo personalo darbo krūvį. Darbo krūvio planavimas, kontrolė ir mažinimas padeda nustatyti ir įgyvendinti pagrįstus bylų išnagrinėjimo terminus.

Bylų skaičiaus ir darbo krūvio planavimas ir kontrolė yra labai svarbūs užtikrinant teismo veiklos pajėgumą ir nuoseklų lėšų paskirstymą. Tai gali būti atliekama naudojant įvairius vertinimo metodus, tokius kaip bylų skaičiaus analizė, ankstesni duomenys, atitinkami tyrimai dėl terminų ir kt.

Olandijoje Lamicie modelis yra naudojamas skaičiuojant teisėjų ir teismo personalo darbo krūvius atsižvelgiant į terminus, per kuriuos reikia išnagrinėti bylas. Šis modelis yra susijęs su 48 civilinių, baudžiamųjų, administracinių ir mokesčių bylų kategorijomis.

Ispanijoje (Barselonos 3-asis apylinkės teismas) De trabajo modelis, atsižvelgiant į tyrimą dėl terminų, įtvirtina vidutinį terminą, per kurį teisėjas turėtų išnagrinėti įvairių kategorijų bylas.

Alternatyvūs ginčų sprendimų būdai gali sumažinti pirmosios instancijos teismų darbo krūvį. Europos Tarybos Ministrų komitetas rekomendacijose Nr. 86/12 *dėl priemonių, leidžiančių užkirsti kelią pernelyg dideliam darbo krūviui teismuose arba jį sumažinti* ir Nr. 2001/9 *dėl administracinių institucijų ir privačių asmenų bylinėjimosi alternatyvų* remia įvairius ginčų sprendimų būdus ne teismuose. Kitose rekomendacijose (98/1 šeimos klausimais, 99/19 baudžiamųjų bylų klausimais, 2002/10 civilinių bylų klausimais) skatinama mediacija, ypač šeimos ir baudžiamosiose bylose.

Slovėnijoje (Nova Goricos apylinkės teismas) teisme yra įgyvendinama alternatyvaus ginčų sprendimo civilinėse bylose programa. Šios programos tikslas yra išspręsti ginčą ne teisme. Jeigu abi šalys sutinka, teismas užtikrina pirmojo mediacijos posėdžio suorganizavimą per 90 dienų. Mediacija yra nemokama. Specialiai apmokyti mediatoriai privalo padėti šalims rasti sprendimą.

Kroatijoje (Varaždino miesto teismas) teismas dalyvavo projekte „Teismų efektyvumas Kroatijos Respublikoje“. Projektas įrodė, kad teismo efektyvumas gali padidėti, jeigu daugiau bylų išsprendžiama ne teismo būdu.

Anksti išsprendžiami ginčai turi didelę įtaką teismo darbo krūviui, jie padidina teismų galimybes laiku išnagrinėti bylas.

Olandijoje įgyvendinama mediacijos programa, kuria siekiama paskatinti šalis prieš nagrinėjant bylą (civilinę, šeimos ar mokesčių) teisme pabandyti išspręsti ginčą mediacijos pagalba.

Norvegijoje (Midhordlando apylinkės teismas) vykdomos teismų mediacijos programos tikslas – prieš bylos nagrinėjimą teisme rasti ginčo šalims priimtina sprendimą. Teismo mediatorius, kuris dažnai yra teisėjas, padeda šalims rasti sprendimą. Tokį bendrą sprendimą pavyksta rasti 70–80 proc. bylų. Jeigu ginčas mediacijos pagalba nėra išsprendžiamas, byla perduodama nagrinėti teismui, o bylą nagrinėja kitas teisėjas (ne teisėjas, dalyvavęs mediacijoje).

Apeliaciniame procese atrankos taisyklės turėtų būti taikomos nepažeidžiant teisės į efektyvų teisės gynimą. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. (95)5 *dėl apeliacinių sistemų ir procedūrų civilinėse ir komercinėse bylose įvedimo ir funkcionavimo tobulinimo* nurodo kelis kriterijus ir metodus dėl bylų, nagrinėtinų apeliaciniame procese, atrankos siekiant sumažinti apeliacinių teismų darbo krūvį.

Norvegijoje (Frostating Lagmannsrett apeliacinis teismas) trys teisėjai preliminarus svarstymo metu atrenka lengvesnes bylas. Jeigu visi trys teisėjai sutaria, kad apeliacija bus atmesta, tuomet jie turi teisę atmesti apeliacinį skundą ir palikti jį nenagrinėtą, o apylinkės teismo sprendimas yra laikomas galutiniu. Todėl daugelis bylų yra išanalizuojamos ir atrenkamos per dvi ar tris dienas.

Europos žmogaus teisių teismas pripažino, kad reikalavimo išnagrinėti bylą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimo priežastis dažnai buvo ta, kad pirmosios instancijos teisme bylas dažnai nagrinėja teisėjų kolegijos. Todėl rekomenduojama bylas pirmąją instanciją nagrinėti vienam teisėjui.

Italijoje 1999 m. įstatymų leidėjas įtvirtino, kad civilines bylas, išskyrus tam tikras bylas, kurias nagrinėja trijų teisėjų kolegija, nagrinėja vienas teisėjas.

Turi būti įdiegta lanksti bylų paskirstymo sistema, kuri atsižvelgtų į teisėjų darbo krūvių pasikeitimus ar teisėjo per didelį darbo krūvį, teisėjų perkėlimus ir pan.

Prancūzijoje teisėjai, kurie yra teismo skyriaus pirmininkai, gali laikinai pavaduoti teisėją ligos, motinystės atostogų, kasmetinių atostogų, mokymosi ir kitų nenumatytų aplinkybių metu.

Olandijoje sukurta „mobili komanda“, kurios tikslas – padėti apylinkių teismams, kurie dėl darbo krūvio laiku neišnagrinėja bylų. Tai yra mažas centralizuotas teisėjų ir darbuotojų skyrius, kuris padeda teismams išnagrinėti bylas.

Vienas iš būdų sumažinti vilkinamų bylų skaičių yra teismo tarnautojų funkcijų padidinimas. Teismo tarnautojams gali būti suteikiama teisė nagrinėti tam tikras bylas be teisėjo arba kontroliuojant teisėjui. Gali būti nustatomi specialūs bylų išnagrinėjimo terminai. Teismo tarnautojai gali atlikti įvairias užduotis civilinėse ir baudžiamosiose bylose. Tokie teismo tarnautojai yra 16 Europos Tarybos valstybių.

Austrijoje (Linzo apylinkės teismas) teismo tarnautojai yra atsakingi už paveldėjimo, bankroto, Žemės registro ir teismo sprendimų įgyvendinimo bylas.

Azerbaidžane (Vietos ekonominis teismas) paveldėjimo, bankroto ir Žemės registro bylas nagrinėja teismo tarnautojai.

Taip pat turėtų būti taikomi ribojimai teisėjui užsiimti kita (ne teisėjo) veikla. Kita veikla, kuri yra nesusijusi su teisingumo įgyvendinimu, turėtų būti pavesta kitoms institucijoms. Teisėjai turėtų vengti bet kokios veiklos, kuri nesusijusi su teisingumo vykdymu ir gali sukelti abejonių dėl teisėjo nešališkumo.

Prancūzijoje Vyriausybė pašalino teisėjus iš įvairių komisijų veiklos.

Vengrijoje teisėjams neleidžiama užsiimti kita profesine apmokama veikla, pvz., arbitro.

Olandijoje teisėjų duomenys apie jų nedarbinę veiklą yra saugomi viešame registre (www.rechtspraak.nl).

EUROPOS TARYBOS REKOMENDACIJŲ DĖL TEISMŲ DARBO OPTIMIZAVIMO TRUMPA APŽVALGA

I. PROCESAS CIVILINĖSE BYLOSE

Europos Tarybos Ministrų komiteto **rekomendacija Nr. R (84)5** *dėl civilinio proceso principų, turinčių pagerinti teisingumo sistemos funkcionavimą* nustato kriterijus, kaip pagerinti teismų veiklą, šalims užtikrinant prieinamas, paprastesnes ir greitesnes teismo nagrinėjimo sąlygas ir ginant jas nuo piktnaudžiavimo bei vilkinimo, o teismams suteikiant įgaliojimus efektyviau nagrinėti bylas. Rekomenduojama:

- nustatyti, kad teismo procesą sudarytų ne daugiau kaip du posėdžiai, kurių pirmasis galėtų būti preliminarus arba parengiamasis, o antrojo metu turėtų būti pateikiami įrodymai, išklausomi argumentai ir, jei įmanoma, priimamas sprendimas;

- taikyti sankcijas:

- šalims, kurios per įstatymo ar teismo nustatytą laiką nesiėmė procese numatytų priemonių,
- liudytojams, kurie neatvyksta į teismo posėdį dėl nepateisinamų priežasčių,
- teismo paskirtam ekspertui, kuris nepateikė savo išvadų arba vėluoja jas pateikti be

svarbių priežasčių;

- suteikti teismams galimybę:

- bylas nagrinėti supaprastinta tvarka ir, kur tinkama, paskirti šaliai baudą arba priteisti nuostolių kitai šaliai atlyginimą, kai šalis pradeda aiškiai nepakankamai pagrįstą teismo procesą,

- skirti nuobaudas, kai šalis veikia nesąžiningai ir akivaizdžiai piktnaudžiauja procedūra, siekdama užvilkti bylos nagrinėjimą;

- teismams suteikti galių: užtikrinti greitą proceso eigą, tuo pat metu garantuojant šalių teises, tarp jų ir teisę į tai, kad su jomis būtų vienodai elgiamasi; nurodyti šalims pateikti tokius paaiškinimus, kurie yra būtini; nurodyti šalims dalyvauti asmeniškai; kelti teisės klausimus; nagrinėti įrodymus, bent jau tose bylose, kurių objektas peržengia vien tik šalių interesus; kontroliuoti įrodymų rinkimą; neišklausti liudytojų, kurių galimi parodymai neatitinka bylos esmės; apriboti liudytojų, duodančių parodymus dėl konkretaus fakto, skaičių, kai jų yra pernelyg daug (šios galios turi būti naudojamos neperžengiant teismo nagrinėjimo objekto ribų);

- kitos priemonės, susijusios su įrodymų priimtinumu, rekomendacija rašyti trumpus sprendimus ir su modernių technologijų naudojimu teismuose.

II. PROCESAS BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE

Europos Tarybos Ministrų komiteto **rekomendacija Nr. R(87)18** *dėl baudžiamojo proceso supaprastinimo* siekiama pateikti rekomendacijas, kaip išspręsti baudžiamųjų bylų nagrinėjimo vilkinimo klausimus. Siūloma įtvirtinti diskrecinio baudžiamojo persekiojimo principą arba šio principo įgyvendinimą išplėsti, jeigu tai leidžia valstybės Konstitucija ar istorinės aplinkybės, arba imtis kitų ši tikslą įgyvendinsiančių priemonių. Ši rekomendacija reikalauja padidinti bylų, kuriose baudžiamasis persekiojimas būtų atliekamas su sąlyga, skaičių ir sudaryti galimybę teisėjams baudžiamąjį persekiojimą sustabdyti su sąlyga arba panaikinti.

Kiti siūlymai susiję su nusižengimų, ypač smulkių nusižengimų keliuose ar su mokesčių ir muitų teise susijusių nusižengimų, nelaikymu kriminaliniu nusikaltimu. Šiais atvejais rekomenduojama naudoti supaprastintą ar rašytinį procesą, nesikreipiant į teisėją. Tačiau šios procedūros turėtų nepažeisti įtariamojo teisės kreiptis į teismą.

Europos Tarybos Ministrų komiteto **rekomendacijos Nr. R(95)12** dėl baudžiamosios teisenos valdymo tikslas – tobulinti baudžiamąjį procesą naudojant valdymo principus, strategijas ir technikas.

III. DARBO KRŪVIO TEISMUOSE MAŽINIMAS

Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (86)12 dėl priemonių, leidžiančių užkirsti kelią pernelyg dideliame darbo krūviui teismuose arba sumažinti jį pateikia priemonės, kaip būtų galima sumažinti pernelyg didelį darbo krūvį teismuose ir pagreitinti bylų nagrinėjimą. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (95)5 dėl apeliacinių sistemų ir procedūrų civilinėse ir komercinėse bylose įvedimo ir funkcionavimo tobulinimo analizuoja priemones, kurios turėtų būti taikomos siekiant sumažinti bylų skaičių apeliaciniuose teismuose. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (2001) 9 dėl bylinėjimosi alternatyvų tarp vykdomųjų institucijų ir fizinių asmenų pabrėžia administracinių teismų svarbą.

Rekomendacija Nr. R (86)12 nagrinėja pernelyg didelio darbo krūvio teismuose dėl išaugusio bylų skaičiaus klausimus.

Rekomenduojama skatinti, kur įmanoma, taikyti taikius ginčų sprendimo būdus. Joje nagrinėjamas sutaikinimo procedūrų naudojimas siekiant išspręsti ginčus iki kreipimosi į teismą arba nesikreipiant į teismą, taip pat suteikiant teisėjui pareigą siekti taikaus ginčo išsprendimo. Rekomendacijoje pabrėžiama, kad advokatai taip pat turėtų skatinti sutaikinimo procedūras.

Be to, skatinama institucijoms, nepriklausančioms teismų sistemai, suteikti galių spręsti šalių ginčus dėl mažos vertės ieškinių ir tam tikrose teisės srityse, arbitražo procedūrą padaryti prieinamesnę ir efektyvesnę.

Siūloma teisėjų vykdomas ne teismines funkcijas patikėti kitiems asmenims ar institucijoms, taip pat nustatyti, kad atitinkamas bylas pirmąja instancija nagrinėtų vienas teisėjas.

Rekomendacija Nr. R (95)5 pripažįsta, kad turi būti įmanoma bet kuri pirmosios instancijos teismo sprendimą peržiūrėti aukštesnės instancijos teisme, tačiau valstybės gali taikyti išimtis šiam principui, kurios turi būti įtvirtintos įstatyme ir atitikti bendruosius teisingumo principus.

Taip pat nurodomos bylos, kurioms negalioja teisė į apeliaciją. Dėl tam tikrų kategorijų bylų, pvz., smulkių bylų, galėtų būti uždrausta teikti apeliacijas, gali būti reikalaujama teismo leidimo paduoti apeliacinį skundą ar nustatyti terminą, per kurį galima naudotis teise į apeliaciją.

Minėta rekomendacija siūlo priemones, užkertančias kelią piktnaudžiavimui apeliacijų sistema, ribojančias proceso trukmę antrosios instancijos teisme ir kt.

Rekomendacijoje Nr. R (2001)9 siūloma vystyti alternatyvius ginčų sprendimų būdus administracinėse bylose. Alternatyvūs ginčų sprendimo būdai turėtų būti leidžiamai tam tikrose bylose, ypač bylose, susijusiose su individualiais administraciniais aktais, sutartimis, civiline atsakomybe ir piniginiiais ieškiniiais. Alternatyvūs ginčų sprendimo būdai yra vidaus tyrimai, sutaikinimas, mediacija, derybos ar arbitražas. Kai kurios iš šių priemonių galėtų būti taikomos ikiteisminio proceso metu arba galėtų būti įtvirtintas reikalavimas, kad šių ginčų sprendimo būdų naudojimas yra sąlyga pradėti teisminį nagrinėjimą.

Europos Tarybos Ministrų komiteto **rekomendacija Nr. (98)1** dėl mediacijos šeimos bylose įtvirtina būtinybę šeimos bylose dažniau naudotis mediacija – procesu, kurio metu trečioji nešališka šalis (mediatorius) padeda šalims tartis ginčo klausimais ir rasti bendrą sprendimą. Mediacijos pagalba, ypač šeimos bylose, galima pasiekti šiuos tikslus:

- pagerinti šeimos narių bendravimą;
- sumažinti konfliktą, kilusį tarp šalių;
- rasti bendrą sprendimą;
- užtikrinti asmeninių kontaktų tarp tėvų ir vaikų tęstinumą;
- sumažinti socialines ir ekonomines skyrybų išlaidas.

Mediacija taip pat turėtų pagreitinti ginčo išsprendimą bylose, kuriose ypač svarbu skubiai išnagrinėti tam tikrus klausimus.

Europos Tarybos Ministrų komiteto **rekomendacijoje Nr. (99)19 dėl mediacijos baudžiamosiose bylose** rekomenduojama plačiau naudoti mediacijos procesą baudžiamosiose bylose. Rekomendacijoje numatyta galimybė taikyti mediaciją bet kurioje proceso stadijoje.

Europos Tarybos Ministrų komiteto **rekomendacija Nr. (2002)10 dėl mediacijos civilinėse bylose** pabrėžia poreikį gerinti ginčų sprendimo metodus, nagrinėja mediacijos civilinėse bylose privalumus. Mediacija civilinėse bylose sudarytų šalims galimybę svarstyti ginčo klausimus siekiant rasti susitarimą vieno ar kelių mediatorių pagalba. Toks procesas sumažintų teismų darbo krūvį ir sudarytų galimybę greičiau išspręsti ginčą. Vis dėlto rekomendacija pabrėžia ir tai, kad mediacija galėtų būti būdas vilkinti bylų nagrinėjimo teismuose procesą, todėl valstybės turėtų atkreipti dėmesį į šią riziką.

IV. MODERNIŲ TECHNOLOGIJŲ NAUDOJIMAS

Rekomendacijos, turinčios įtakos teismų darbo krūviui, susijusios su modernių technologijų naudojimu:

- dėl informacinių sistemų dizaino (Europos Tarybos Ministrų komiteto **rekomendacija Nr. R (2001)2 dėl teismų sistemų ir teisinių informacinių sistemų dizaino ir jo pakeitimo rentabiliu būdu**);

- dėl teismo ir kitų teisinių paslaugų teikimo naudojant naujas technologijas (Europos Tarybos Ministrų komiteto **rekomendacija Nr. R (2001)3 dėl teismų ir kitų teisinių paslaugų teikimo piliečiams naudojantis naujosiomis technologijomis**);

- dėl informacinių sistemų suderinamumo (Europos Tarybos Ministrų komiteto **rekomendacija Nr. Rek. (2003)14 dėl informacinių sistemų suderinamumo teisingumo sektoriuje**);

- dėl elektroninių dokumentų archyvavimo (Europos Tarybos Ministrų komiteto **rekomendacija Nr. Rek. (2003)15 dėl elektroninių dokumentų teisingumo sektoriuje archyvavimo**).

Šios rekomendacijos yra strategijos, kurios galėtų padėti sumažinti žmogiškųjų išteklių poreikį ir teismų darbo krūvį, pagerinti informacijos teikimą ir apsaugą informacija interneto pagalba ir atitinkamai padidinti visos teisingumo sistemos efektyvumą.